

Az életút egyáltalán nem tolató fölfestése – kiderül – szükséges is, hiszen az egyéni meggyőződés, a pedagógusi tapasztalat, az 5-6 beszélt nyelv, a kiterjedt szakírói tevékenység mind-mind szervesen kapcsolódik az érsek munkásságához. Tudni pedig azért hasznos minderről, mert csak ezekkel az információkkal értelmezhetőek a könyv – továbbiak során tárgyalt – témái. Úgy, mint *A bűnös megtérhet, és az igaz ember is elromolhat*, amely a többi közt azt érinti, magán- vagy közügy-e a vallás. Magáért beszélő cím az *Egyház és politika*. Mikor szóljon az egyház „általánosan” a bel- és külpolitikai helyzetéről, illetve mikor napi aktualitások kapcsán? De nem maradtak ki azok a közvéleményt – s szintén nem csak a kereszténységet – érintő kérdéssorok, amelyek arra keresnek választ, *Van-e határa a toleranciának*, avagy milyen közvetlen, közvetett hatása lesz a katolikus egyház szellemi, lelki, szervezeti életére, illetve társadalmi, közösségformáló szerepére Magyarország EU-csatlakozása. Erdő Péter *Csak a kegyelem* című, interjúformában történő elmélkedésének mélysége, aktualitása, az élet szinte minden területét érintő sorai vallástól, intellektuális érdeklődési körtől függetlenül szólnak olvasóihoz.

Gondolatvezetésének egészéből érzékelhető, hogy amikor egy interjúban (másutt) elmondta, „van értelme szeretettel figyelni egymásra”,

azt a lehető legkomolyabban gondolta akkor is, most is.

DUKAY NAGY ÁDÁM

(Válasz Kínó, Budapest, 2003, 173 oldal, 2900 Ft)

JAN ASSMAN:

Mózes, az egyiptomi

A biblikus kultúrákban Egyiptom az „igaztalan vallás” szimbólumává vált. Milyen emlékeztörténeti folyamatok vezettek ehhez a méltánytalan értékeléshez? – kérdezi Jan Assman, aki nemcsak kiváló egyiptológus, de a kulturális emlékezet kutatásának is jelentős képviselője. A választ egy olyan, gyökeresen új vallástípus megalapításában találja meg, amely megteremtette az e téren korábban nem létező „igaz” és „igaztalan” megkülönböztetését. A történész kulcsfigurája Ehnaton, az emlékezet kutatójává Mózes. Ehnaton fordult először szembe korának vallási világával, a hagyomány e szembefordulást mégis Mózeshez köti. Ehnaton bizonyítottan történelmi alak, de elfelejtették, Mózesre emlékezünk ugyan, de nem szól mellette történelmi bizonyíték. Assman álláspontja ebben a kérdésben így összegezhető: Ehnaton forradalmát Mózes mítoszában őrizte meg a kulturális emlékezet. A szerző

gondolatmenetei közül kétségtelesen az a legizgalmasabb, amikor azt bogozgatja, miképpen került át egyik nép emlékezetéből a másikéba egy társadalmi-lelki traumát okozó élmény. Igaz és hamis ehnatoni/mózesi megkülönböztetése a vallás terén azért számít gyökeresen új fejleménynek, mert az ókori kultúrákban uralkodó vallási alakzat, a „kozmeteizmus” nem ismerte a hamis isten vagy hamis istentisztelet fogalmát. Tisztában volt az egyes etnikumok egymástól eltérő nyelvvel, rítusaival, képzeteivel, de éppen mert észlelte a különbségeket, át is akarta hidalni őket. Az istenek funkcióbeli hasonlóságának felismerése tette lehetővé egymásba való átfordíthatóságuk technikáit. E törekvéssel szemben a „mózesi megkülönböztetés” olyan elkülönülő kultúrát teremtett, amelyhez képest minden mást mint hazugságot, mint meghaladott és állandóan meghaladandó múltat „rekeszthetett ki”.

Az ún. „konverziós” vagy „rekonstruktív” emlékezet képviselői számára Egyiptomra emlékezni elengedhetetlenül fontos, de csupán annak érdekében, hogy az eredeti megkülönböztetés állandóan újratelemezhető legyen, fenntartsa a ráépülő kultúrát, amely csak ezáltal képes ellenállni a kozmeteizmusba való visszacsúszás kiirthatatlan kísértésének. A tudományos érdeklődés azonban furcsa játékot űzött a teológiával.

A reneszánsztól a felértékelt hellenisztikus szerzők meglátásai, a 19. századtól pedig a meginduló régészeti kutatások végül is – együttes erővel – kiemelték Egyiptomot az „ellenvallás” teremtette, mitikus, emlékezeti alakzatból, és megengedték neki, hogy saját jogán létezzen. A fordulatot Ehnaton felfedezése jelentette. Kiderült, hogy az ő forradalma volt az első „mózesi megkülönböztetésen” alapuló, „ikonoklaszta” (képromboló) ellenvallás. De az is kiderült, hogy emléket sikeresen elfojtották. Mint mágikus kriptává változott, meghatározatlan félelem azonban tovább élt: magához vonzott és idomított egyes történelmi eseményeket és legendákat, ekként gyakorolva gerjesztő jellegű hatást Izrael kialakulására.

Assmant e könyvében nem a történelem, hanem a kulturális emlékezet illetve recepciótörténet rejtékútjai érdeklik. Amellett érvel, igen meggyőzően, hogy az európai hagyományban a Mózesre való reflexió túlnyomó részben – az ő esetében is – „egyiptofiliát” takar. Ez a hol rejtőzködő, hol nyíltan vállalt érzelmi-intellektuális vonzódás pedig nem más, mint a zsidó-kereszténység által „elfojtott” kozmeteista „igazság” visszatérése. A konverziós vagy rekonstruktív emlékezést felváltja a „dekonstruktív”, amely az eredeti megkülönböztetés ellenvalóságos hevületét oldani igyekezően

még a kulturális identitásvesztés veszélyét is vállalja...

FODOR MIKLÓS

(Fordította Gulyás András, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 340 oldal, 2480 Ft)

BÁLDI TAMÁS:

Egy geológus barangolásai Magyarországon

Az irodalomszerető kiránduló, aki elvetődik például a Balaton-felvidékre, nagy valószínűséggel találkozni fog Tihanynak riadó leányával vagy megilletődötten tekint Kemenesalja felé; míg a geológus ugyanitt, bár az idézett versek is eszébe juthatnak, valószínűleg inkább a badacsonyi, szentgyörgyhegyi bazaltorgonára, a tihanyi gejzírkúpokra, az egykori vulkáni tevékenységre gondol... Viszonyulásuk mégis rokon természetű: kiváltója a természeti környezet, a jelenkori, illetve a földtani maradványokból felépíthető, ember által soha nem tapasztalt, ám mégis rekonstruálható táj. Báldi Tamás könyve éppen ezt mutatja: érdeklődés és élmény szoros kapcsolatát, kiteljesült tudósi pályán érelődött tudást, a föld mélyében felfedezhető szépség szeretetét.

A kötet tíz fejezete tulajdonképpen tíz érdekes kaland, a geológiai

jelentől régebbi korok felé távolodva. Az olvasó legelőször a csúcs-hegyi tengeri sünn története révén ismerkedhet meg azokkal a körülményekkel, amelyek nyomán egy földtani lelet: kőzet vagy fosszília (ősmaradvány) a mai lelőhelyére kerülhetett. A pilisi állatmaradványok lehetővé teszik a szerző számára, hogy röviden összefoglalja a jelenkori és a hajdani Európa éghajlati és vegetációs öveivel kapcsolatos legfontosabb ismereteket. A jégkorszakban nagyszámú rénszarvascsordák legeltek errefelé, s a pilisszántói kőfülke csontmaradványai ezeken kívül többek között a madárvilágról is felvilágosítást adnak. Az egykori hóbagoly-köpetekből ugyanis kiderül, hogy e fajnak étkezőhelye volt itt, s táplálékuk többnyire hófajdokból állt; mindez a hideg öv sokkal délebbi kiterjedését mutatja. De erre utalnak az emlősfajta, például a barlangi oroszlán (esetleg barlangi tigris) maradványai is. És természetesen ez a barlang a pilisszántói ősember étkezőhelyének szerepét is betöltötte.

Az ürömi víziló története a személyes érintettség élményét és a felfedezés varázsát hozza közel az olvasóhoz. Ezzel szemben a méregfogú csigákról szóló fejezet könnyen elborzaszthatja azt, aki nem hallott még ezek recens (jelenkori) utódairól: az ártatlannak gondolt állatok táplálkozásmódjáról és az áldozattal szembeni kíméletlenségükről; a mio-